

PRÒLEG

Aquesta exposició pren com a punt de partida el poema «Momento», escrit el 29 de maig del 1971.¹ És la darrera vegada que el poeta Juan Eduardo Cirlot li dedica un poema a la seva habitació imaginària. «L'habitació», havia escrit el 1958 en el seu *Diccionario de Símbolos*, «és símbol de la individualitat, del pensament personal».² Amb anterioritat ja havia publicat un altre poema amb el mateix títol a *Diariamente*,³ i l'any següent una «Carta sobre mis cosas».⁴ En aquests tres poemes, el poeta sembla que escurça el seu camp d'observació ensenyant-nos els llocs i les coses que té més a prop, començant per la taula en la qual treballa. Però no, cadascun dels detalls que enumera ens introdueix en una perspectiva diferent d'horitzó llunyà. Dirigint-nos cap a ells hi descobrirem els múltiples mons que van habitar el seu univers poètic.

La primera descripció d'aquesta habitació imaginària no va arribar a publicar-se mai. És un fragment d'una carta a un amic també poeta. Cirlot devia creure que aquesta descripció valia com a autoretrat: «Habitó una cambra gran pintada de clar; hi ha un llit turc, una calaixera, una llibreria, una taula des d'on ara t'escric. I a les parets un gran retrat meu de romà, una reproducció en colors de Giorgio de Chirico, una altra del carro amb donzelles de l'art micènic. Un retrat hieràtic d'Ígor Stravinski i una terracota ibèrica celestement falsificada però que somriu dolçament. Sobre la taula hi tinc: un atuell de decoració d'Azaila, un marquet amb un collage meu. Un llum i carpetes amb els meus escrits. Ah, també els llibres del moment».⁵

L'exposició s'ha organitzat en tres capítols. El primer està dedicat a *L'habitació imaginària*, el segon a les *Geografies imaginàries* i el tercer a les *Dones imaginàries*. Cadascun es desplega en una xarxa que intenta captar les seves diferents facetes. A *L'habitació imaginària* parlarem primer d'allò més memorable: de la seva col·lecció d'espases. Catalitzats per elles hi apareixeran els somnis; Cirlot va insistir sempre en la seva privilegiada

capacitat de somieig i en la relació que això tenia amb la seva poesia. La roda, el vagarejar sense fi del viatge, el girar infinit dels somnis en el buit de l'habitació on col·lideixen, provocant la flama de la poesia, s'explica en el parc d'atraccions, un lloc màgic al qual Cirlot li va dedicar un llibre el 1950.⁶

L'habitació imaginària es troba enclavada en una geografia, en geografies també imaginàries. Egipte, Cartago, Roma, l'Àfrica o Carcassona són, per a Cirlot, geografies temporals d'història mítica comunicades per túnels secrets pels quals pot desplaçar-se intemporalment. L'Àfrica i la seva infantesa s'ajunten en l'arquitectura d'Antoni Gaudí.

Aquesta habitació imaginària està, a més, poblada per dones imaginàries, moltes de les quals hi arriben des de les fosques sales de projecció. A «Momento» confessa: «L'amor ha estat el meu element, encara que fos un amor fet de no res, per al no res i on mai».

Presència imprescindible en aquesta habitació imaginària va ser el cinema. Per això hi incloem dues pantalles de projecció en el nostre muntatge on s'hi podran veure els fragments cinematogràfics sobre els quals va escriure el poeta. Durant els anys seixanta, Cirlot va dedicar molts dels seus articles al diari *La Vanguardia* a comentar pel·lícules que l'havien impressionat per un motiu o altre. Però la seva afecció al cinema devia iniciar-se en els anys previs a la guerra civil. La seva correspondència n'és plena, de comentaris cinematogràfics. Tot sovint el seu interès no es refereix a una pel·lícula completa, sinó a algunes de les escenes o a alguna imatge concreta; de vegades seran les protagonistes femenines, les dones imaginàries, com en els poemes dedicats a Susan Lenox, a Bronwyn o a Inger Stevens. El 1953, en el seu primer comentari global al segle XX, hi inclou un paràgraf revelador: «És fàcil oblidar-se'n de moltes coses del segle XX, però la cabellera de Jean Harlow, el somriure de Sally Eilers, la tristesa de Sybille Schmidt, a *Stradivarius*, i tantes altres visions, com el pas de Hedy Kiesler pels boscos d'*Èxtasi* (1933), el comiat del coet dissenyat per Hermann Hoberth per a *Frau*

1. J. E. Cirlot, «Momento», *Árbol de fuego*, núm. 43, octubre del 1971, pp. 16-17. [J. E. Cirlot, *Del no mundo. Poesía (1961-1973)*, edició de Clara Janés, Madrid, Siruela, 2008, pp. 597-598.]

2. J. E. Cirlot, *Diccionario de símbolos tradicionales*, Barcelona, Miracle, 1958, p. 231. [J. E. Cirlot, *Diccionario de los símbolos*, Madrid, Siruela, 1997, p. 241.]

3. J. E. Cirlot, «Momento», *Diariamente*, 1949, p. 39.

[J. E. Cirlot, *En la llama. Poesía (1943-1959)*, edició d'Enric Granell, Madrid, Siruela, 2005, p. 298.]

4. J. E. Cirlot, «Carta sobre mis cosas», *Índice*, núm. 30, juny del 1950. [En la llama, op. cit., p. 631.]

5. Carta de Juan Eduardo Cirlot a Carlos Edmundo de Ory, 15 d'agost del 1945.

im Monde (1928), l'escena final de *Temps moderns*, de Chaplin, o el *Peter Ibbetson* de Hathaway (1936) emergeixen del silenci del no res, perquè són veritables intents d'apropar l'home a les seves finalitats perennes, erigides en una zona tan difícil de discernir com la pintura de Böcklin o la música que Max Reger va compondre per a *Lilla dels morts*.⁷

Encara que en els seus primers poemes no hi trobarem directament els noms de les actrius a les quals admirava, sí que tenim una carta poema, enviada a Carlos Edmundo de Ory, en la qual les protagonistes són les actrius que viuen amb ell a la seva habitació imaginària: «Al racó on jo visc hi ha pols. Pel damunt hi creixen els lilàs i l'amor s'assembla al cinema. Katharine Hepburn, o potser Ella Raines o Joan Fontaine, es passeja per la cambra no massa neta. Ja no fuma, però encara hi ha fum. Sí, i pols en el somni i al terra, i aquí hi creixen els lilàs, al costat dels mobles heretats. La finestra és morta. No s'hi veu res. No hi ha res darrere de la finestra».⁸

A més a més, en aquesta habitació imaginària hi van habitar objectes, llibres, obres d'art i música. Totes aquestes presències desapareixien ràpidament tan bon punt el poeta les havia transmutat en poesia.

Alfons Pintó, autor d'un curiós llibre sobre la targeta postal, cita fugaçment Cirlot: «Senyor d'estrany objectes plens de boniquesa».⁹ És impossible reconstruir la llista de lectures o de llibres que van ocupar la petita prestatgeria de treball de Juan Eduardo Cirlot. Molts d'ells procedien de llocs coneguts únicament per ell. No s'acumulaven. L'habitació no va ser mai una biblioteca.

No va ser tampoc un museu, tot i que sempre hi havia obres d'art. La seva dedicació a la crítica en feia necessària la seva presència mentre escribia. Són multitud les peces que han passat fugaçment pels murs d'aquesta habitació imaginària, encara que gairebé cap no hi va romandre. Les que ho feien, i sempre durant temporades molt breus, interactuaven amb el que ja hi era. En l'article «Mis espadas», el poeta parla d'una aiguada d'Antoni Tàpies.¹⁰ Però n'hi va haver moltes altres. Cirlot li

escriu a Antonio Saura: «El teu quadre és aquell del qual me'n parles: de fons blanc, formes negres dinàmiques a la part superior i a sota, entre reixes –encara que no ho sàpigues– el retrat de Quevedo per Velázquez. Estic molt content amb ell. No només per raons estètiques i contemplatives, sinó màgiques. Ha provocat un canvi tan important en la meua cambra de treball que, per les relacions existents entre ell i el meu pensament, ha modificat alguna cosa en la meua vida interior. Especialment m'acompanya i m'endureix contra certes coses».¹¹

A l'habitació també hi va haver música. En una època el poeta va ser també compositor. En aquesta exposició s'hi pot veure, i escoltar per primera vegada, *Sonet*, una composició amb lletra de Joan Brossa per a trompeta i soprano del 1950. Encara que la música més important és la que acompanya la paraula poètica, la que, de vegades, sembla haver-la fet possible o, fins i tot, ser-ho ella mateixa. Alguns cops és solament un aclariment enigmàtic: «Nota. Aquest poema està escrit en part sentint els *Gurrelieder* d'Arnold Schönberg».¹²

D'altres vegades música, text i pintura es fan inseparables: «Bàrbar, incert, sentimental, regressiu, ambivalent i en aparença normal; així es, en el millor dels casos, l'home del present, que l'artista s'encarrega de perennitzar projectant-lo en una pantalla resseca. Estic sentint la *Cançó dels adolescents*, de Karlheinz Stockhausen, però la música electrònica, com les fotografies de la premsa, amb els seus reflexos de l'astronàutica res no poden contra l'elegia de certs carrers, de certes teles, d'algunes dones que surten de l'ombra com en les paraules de Maeterlinck».¹³

Totes aquestes presències que acabem de detallar, grans innombrables de la sorra del món, fan que la poesia de Juan Eduardo Cirlot sigui d'una densitat demoníaca que transforma la seva lectura en viatge. Aquest món irreal, aquestes presències espectrals que ens esperen, converteixen aquesta *habitació imaginària* en un dels alts llocs de la poesia.

Enric Granell, comissari de l'exposició

6. J. E. Cirlot, *Ferías y atracciones*, Barcelona, Argos, 1950.

7. J. E. Cirlot, *El estilo del siglo XX*, Barcelona, Ediciones Omega, 1953, pp. 94-95.

8. Carta de Juan Eduardo Cirlot a Carlos Edmundo de Ory, agost o setembre del 1945.

9. Alfonso Pintó, *La tarjeta postal*, Barcelona, Producciones Editoriales del Nordeste, 1953, p. 8.

10. Veure p. 17.

11. Carta de Juan Eduardo Cirlot a Antonio Saura, 25 d'octubre del 1959. Fundación Antonio Saura, Cuenca.

12. J. E. Cirlot, *Con Bronwyn*, 1970. [J. E. Cirlot, *Bronwyn*, edició de Victoria Cirlot, Madrid, Siruela, 2001, p. 407.]

13. J. E. Cirlot, «Hacer actual de Argimón», Catàleg Argimón, 1965.

Modest Cuixart, *Gravat per a Lilith de J. E. Cirlot* (1949).

L'HABITACIÓ IMAGINÀRIA

Aquesta habitació imaginària no és l'habitació habitual d'un home de lletres. Aquí les parets no estan folrades de prestatges de llibres fins al sostre, ni el terra està emmoquetat amb muntanyes de papers. Aquesta habitació és una habitació imaginària. És l'observatori d'un astrònom egipci. És la sala en què es vetllen les armes. És el gresol d'un mag. És el morter d'un alquimista. És el batiscaf d'un bus explorador de les profunditats del son. És un laboratori de nous llenguatges.

És el taller de muntatge en què el poeta Juan Eduardo Cirlot «hi troba trossos per tot arreu i es mou entre ells, com entre les parets oscil·lants i precàries d'una habitació màgica de la qual només en percep uns aspectes que no són, de cap manera, el “model” perfecte d'allò real». ¹⁴ L'habitació té també una finestra oberta a la meravella: «Recordo que un dia, des de la finestra de la meva cambra, vaig veure que, al Tibidabo, sumit en boires, s'hi esdevenien metamorfosis estranyes: núvols daurat-ocre-vermel·losos es feien i es desfeien, passant, veloços, pel damunt de capes de núvols grisos i negrosos. L'espectacle era fascinator». ¹⁵

A «Momento» encendrà la flama de la poesia, es posaran en relació paraules pronunciades fa milers d'anys en llocs separats per milers de quilòmetres.

Des de la finestra s'hi podia veure també un estrany avió captiu, condemnat a girar eternament al voltant del parc d'atraccions del Tibidabo com una roda embogida que emetia una música estranya: «A la música hi suren pedres multicolor. Esperen trobar-hi un mirall que les aturi i els posi una xifra. Són el resultat de signes; però s'han transformat en flames que semblen pedres de colors i ja res no les podrà contenir ni congelar a la vora d'aquell espai. Som a la *frontera indícible* del passat, del present i del futur, en el seu entrellaçament exasperat». ¹⁶

14. J. E. Cirlot, «Exposición de *collages* Gregorio», Santander, Sala de Alerta, del 16 al 30 d'octubre del 1964.

15. J. E. Cirlot, «Las últimas obras de Modesto Cuixart», *Correo de las artes*, núm. 4, 23 d'abril del 1957.

16. J. E. Cirlot, *Bronwyn, III*. 1968. [J. E. Cirlot, *Bronwyn*, edició de Victoria Cirlot, Madrid, Siruela, 2001, p. 133.]

MOMENTO

Mi cuerpo se pasea por mi habitación llena de libros y espadas y con dos cruces góticas;
sobre mi mesa están "Art of the European Iron Age" y "The Age of Plantagenets and Valois", aparte de un resumen de la Ars Magna de Lulio.

La fotografía de Bronwyn (las fotografías) están en sus carpetas, como tantas otras cosas que guardo (versos, ideas, citas, fotos).

Si ahora fuera a morir, en esta tarde (son las 6) de finales de mayo de 1971, y lo supiera de antemano
no me conmovería mucho, ni siquiera a causa del poema "La Quête de Bronwyn" que está en la imprenta.

En rigor, no creo en la "otra vida", ni en la reencarnación, ni tengo la dicha (menos aún) de creer
que se pueda renacer hacia atrás, por ejemplo, en el siglo XI.

Sé que me espera la nada, y como la nada es inexperimentable,
me espera algo no sé dónde ni cómo,
posiblemente ser en cualquier existente como soy ahora en Juan-Eduardo Cirlot.

Mi cuerpo me estorbaría y desearía la muerte —¡ah, cómo la desearía!—
si pudiera
creer en que el alma es algo en sí que se puede alejar
e ir hacia los bosques estelares donde el triángulo invertido de los ojos y la boca de Rosemary Forsyth
me lanzaría de nuevo a la tierra de los hombres, porque en esta vida no he sabido o no he podido
trascender la condición humana, y el amor ha sido mi elemento,
aunque fuese un amor hecho de nada, para la nada y donde nunca.

Estoy oyendo Khamma de Debussy, que, sin ser uno de mis músicos favoritos (éstos son Scriabin, Schönberg y otros)
no deja de ayudarme cuando estoy triste, que es casi siempre.

Mi tristeza proviene de que me acuerdo demasiado de Roma y de mis campañas con Lúculo, Pompeyo o Sila,
y de que recuerdo también el brillo dorado de mis mallas doradas de los tiempos románicos,
y proviene de que nunca pude encontrar a Bronwyn cuando, entonces, en el siglo XI
regresé de la capital de Brabante y fui a Frisia en su busca.

Pero, pensándolo bien, mi tristeza es anterior a todo esto, pues cuando era en Egipto vendedor de caballos,
ya era un hombre conocido por "el triste".

Y es que el ángel, en mí, siempre está a punto de rasgar el velo del cuerpo,
y el ángel que no se rebeló y luchó contra Lucifer, pero más tarde cedió a las hijas de los hombres y devino hombre,
el ángel es el peor de los dragones.

JUAN-EDUARDO CIRLOT

29/V/71.

MOMENTO

Estoy aquí, sentado ante mi mesa.
Por la ventana abierta veo el cielo.
Mis cabellos se bañan de luz muerta
y mis hombros de tierra se estremecen.

Mi corazón pronuncia un solo nombre
donde los ruiseñores y las lilas
y unas rosas muy tristes aun persisten.

Los hombres, las mujeres, y los niños
viven en esas casas alineadas
de invencible color de sufrimiento.
Adivino personas que se aman
juntando sus enseres y sus días.

Juan Eduardo Cirlot, 1950.

CARTA SOBRE MIS COSAS

*Oh, muchacha :
querría que me vieras
cuando Alban Berg, llorando,
araña las paredes de mi casa
y llena mi ventana
de cabellos azules y papeles,
donde flota un naufragio inextinguible.
De mis libros
asciende un humo denso,
transformado en figuras transparentes.*

*Es Heidegger quien habla :
Franz Roh, Frobenius, Kafka,
Paracelso, el Cusano. Miro estampas
de Max Ernst, Magritte.*

*Simón el Mago
me conoce y me asiste
con sus cuatro redomas, donde cuatro
animales conversan dulcemente.
Metafísica leo,
sabiendo que los puentes están rotos
y que un campo difunto
se extiende estéril, puro, sin posible
redención. En silencio.*

J. EDUARDO CIRLOT

← J. E. Cirlot, «Momento», *Diariamente*,
Barcelona, 1949, p. 39.

J. E. Cirlot, «Carta sobre mis cosas», Madrid,
Índice, núm. 30, juny del 1950, p. 1.

Espases

La primera notícia sobre la col·lecció d'espases de Juan-Eduardo Cirlot ens la dona Joan Josep Tharrats en el número i catàleg de l'exposició Dau al Set de setembre del 1951: «Avui, en Cirlot, viu per tres obsessions: col·leccionar espases, pintures d'en Ponç, aquelles de dimensions poc usuals, quina llargària triplica l'alçària, i fotografies on Silvana Mangano, Lilith rediviva, s'ofereix com una voluptuosa bestiola».

César González-Ruano rep l'exemplar de *80 Sueños*, publicat en el mateix any, amb una fotografia de Cirlot amb una espasa. La col·lecció va créixer fins que es va donar a conèixer públicament el 1954. Francesc Català Roca en va fer un reportatge fotogràfic per il·lustrar l'article «Mis espadas» a *Revista*.¹⁷

Gràcies a aquestes fotografies, i sobretot al retrat frontal del poeta que té com a fons les set espases desembeïnades amb la punta cap amunt, podem fer-nos-en una idea de l'habitació imaginària. Allò habitual en un home de lletres és treballar en un espai atapeït de llibres i de papers. No així en Cirlot.

L'habitació imaginària no és plena; una taula, unes cadires, pocs llibres –els imprescindibles, deia ell–, i, ocupant tot un gran pany de paret nua, la col·lecció d'espases col·locades d'una manera molt peculiar. Cada una d'elles sorgia d'un suport de ferro que la separava de la paret, aconseguint

així que, en canviar la llum, la seva ombra sobre el mur no fos sempre la mateixa.

Des del principi la poesia de Cirlot va ser plena d'armes blanques: agulles, ganivets, dagues, punyals, navalles i espases de totes les menes, «tenaços instruments».

De totes les espases, n'hi havia una que el fascinava: l'espasa de dues mans del Conestable de Portugal que es conserva al Tresor de la catedral de Barcelona. L'arma té la seva divisa gravada en la fulla: *Peine pour joie*. Cirlot visitava sovint la catedral per poder empunyar l'espasa, després de subornar prèviament el seu vigilant.

Amb els anys, les peces del XVI i del XVII de la col·lecció van ser substituïdes per espases medievals autèntiques.

«Una espasa és una ànima en pena. No és un fragment de ferro esmolat. Ha de matar, però no un llop ni una àliga, sinó un home, l'home. Una espasa és el pensament que exigeix estar sol en la immensitat de l'espai absolut. Acaba amb tot allò que no és la soledat de l'èxtasi, la unió d'allò que és únic amb ell mateix, dins –desencadenant-se– per a què arduïngui allò que no té exterioritat ni interioritat».¹⁸

17. J. E. Cirlot, «Mis espadas», *Revista*, núm. 135, 11 de novembre del 1954.

18. J. E. Cirlot, *Bronwyn, III*, 1968. [*Bronwyn.*, op. cit., p. 136.]

